

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2010, 3(121), p. 13–23.

AKADEMINĖS PROFESORIAUS MYKOLO ROMERIO NUOSTATOS (130-osioms M. Romerio gimimo metinėms)

Mindaugas Maksimaitis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Teisės filosofijos ir istorijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 697
Elektroninis paštas tfk@mruni.eu

Pateikta 2010 m. rugpjūčio 1 d., parengta spausdinti 2010 m. rugpjūčio 27 d.

Anotacija. Remiantis autentiškais prof. M. Romerio rengtų paskaitų studentams tekstuose formuluotais teiginiais bei kitais šaltiniais straipsnyje aptariamos svarbiausios šio iškilaus profesoriaus akademinės nuostatos, atskleidžiančios jo teiktą išskirtinę reikšmę paskaitoms, taip pat suvokiant ir joms būdingus trūkumus – jų vienašališkumą ir pasyvią klausytojų laikyseną – kompensuojamus kitomis studijų formomis, besiremiančiomis savarankišku studentų darbu. Straipsnyje taip pat aptariamas M. Romerio ne kartą pabrėžtas mokslo objektyvumo principas, itin aktualaus jo atstovaujama konstitucinės teisės mokslui, kurio postulatus politinės jėgos kartais mėgina pasitelkti kiekviena savo tiesoms įrodinėti.

Reikšminiai žodžiai: Mykolas Romeris, akademinės nuostatos, studijų formos, mokslo objektyvumas.

Įvadas

Šešiasdešimt penkeriuose Mykolo Romerio amžiaus metuose tarsi supresuoti dideli darbai, kuriems atlikti daugeliui, ko gero, nebūtų užtekę kelių gyvenimų. Tad nenuostabu, kad jo veikla, jo biografijos puslapiai teikia nemaža peno apmąstymams, kitiems gali pasitarnauti kaip savotiška valstybinio, visuomeninio ir asmeninio gyvenimo mokykla. Naudinga yra atsigręžti ir į daugiau nei dvidešimtmetį trukusią jo – vieno geriausių Lietuvos universiteto pedagogų – akademinę veiklą, deja, negausiai išsaugotą jo buvusių studentų ir bendradarbių prisiminimuose¹ bei pavieniuose jo biografijos tyrinėtojų mėginimuose pažvelgti į ją iš šalies².

Šis straipsnis – tai savotiška autoriaus pradėto darbo tąsa, pastūmėta profesoriaus Juozo Bulavo asmeniniame archyve³ naujai aptiktos autentiškos medžiagos – paties M. Romerio užrašytų jo pamąstymų apie įvairių studijų formų reikšmę.

1. M. Romerio pedagoginis pasirengimas

Vėlokai – jau pradėjęs penktąjį amžiaus dešimtmetį – ėmėsis profesoriavimo universitete, M. Romeris greitai tapo pripažintas ne tik kaip autoritetingas savo dalyko specialistas, bet ir kūrybiškas, be paliovos ieškantis tobulesnių darbo formų ir tiesiausių kelių į studentą bei jo sąmonę, pedagogas.

Didelės reikšmės pedagoginiam M. Romerio meistriškumui turėjo jo paties patirtis, įgyta studijų ne vienos šalies ir ne vienoje aukštojoje mokykloje, vadovaujant daugeliui žymių to laiko specialistų ir pripažintų profesorių pedagogų, metu: 1901 m. jis baigė elitinę Peterburgo Imperatoriškąją teisės mokyklą, po to semestrą klausė paskaitų Krokuvos Jogailos universiteto Filosofijos fakulteto istorijos skyriuje, gilindamasis į Didžiosios prancūzų revoliucijos ir Lietuvos-Lenkijos padalijimų bei jų pastangų atkurti savo valstybingumą problematiką⁴, 1902–1905 m. išklusė visą socialinio ekonominio skyriaus kursą pasaulinio garso Paryžiaus Laisvojoje politinių mokslų mokykloje, lankydamas dar ir civilinės teisės (jį domino Prancūzų 1804 m. civilinio kodekso subtilybės) paskaitas Sorbonos universitete, taip pat istorijos bei kai kurių kitų specialiai pasirinktų dalykų rusų emigrantų Paryžiuje įsteigtoje Laisvojoje aukštojoje mokykloje⁵. Buvę M. Romerio pedagogai – plejada ryškiausių Rusijos ir Vakarų to meto teisės bei istorijos mokslų žvaigždžių – L. Petražickis, N. Tagancevas, M. Kovalevskis, S. Smolkas, A. Esmeinas, M. Planiolis ir kiti. Studijuojant klausyta profesūra padarė M. Ro-

1 Gliauda, J. Žiburiams tebežiburiuojant. *Teisininkų žinios*. 1965, 27–28: 18–19; Mykolas Romeris amžininkų atmintyje. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 218–249.

2 Maksimaitis, M. Prof. M. Rėmerio pedagoginės nuostatos. *Teisė*. 1993, 26: 30–32; Maksimaitis, M. *Mykolas Romeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius, 2006, p. 123–136 ir kt.

3 Už galimybę pasinaudoti šio archyvo medžiaga esu dėkingas J. Bulavo vaikaičiui Viktorui Bulavui.

4 Sawicki, J. Mykolas Romeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių tautinės problemos. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. 15. Vilnius, 1999, p. 19–20.

5 M. Romerio autobiografija, 1940. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. R-762, ap. 2, b. 494, lap. 6.

meriui neišdildomą išpūdį, palikdama gilų pėdsaką jo atmintyje. Įvardydamas daugelio žymiausių rusų, lenkų ir prancūzų profesorių pavardes jis vėliau šiltai juos prisiminė savo autobiografijoje⁶.

Studijų metais M. Romeris turėjo puikias galimybes ne tik patirti to meto socialinių ir humanitarinių mokslų problemas bei naujausius pasiekimus, bet ir kuo įvairiausia žinių perteikimo studentams metodiką, skirtingus profesorių darbo stilius ir pomėgius, lyginti ir analizuoti juos, na ir, žinoma, pačiam tapus profesoriumi – panaudoti tai, kas, jo manymu, buvo geriausia, pažangiausia, kas studijų procese galėjo teikti didžiausią efektą. Juolab kad darbą su jaunu M. Romeris nepaprastai mėgo. Jis labai daug dirbo negailėdamas savo klausytojams nei laiko, nei jėgų.

2. Abipusės profesoriaus ir studentų pagarbos ir pasitikėjimo reikšmė

Akademines-pedagogines M. Romerio nuostatas daugeliu aspektų autentiškai atskleidžia profesoriaus paties užrašytos mintys apie įvairių studijų formų reikšmę, specialiai jo dėstytos įvade į konstitucinės teisės bendrosios dalies paskaitas, skaitytas Lietuvos universiteto studentams teisininkams⁷. Bet neabejotinai vieną fundamentaliausių ir niekada neprarasiančių aktualumo šių jo nuostatų išreiškia ne kartą įvairiomis progomis išsakomas profesoriaus įsitikinimas, jog santykiai tarp aukštosios mokyklos dėstytojo ir studentų, siekiant tikslo, turintys būti grindžiami abipuse pagarba ir pasitikėjimu. Jo įsitikinimu, universiteto profesorius privalo „įgyti studentų pagarbą ir meilę, be kurių neturės autoriteto ir nieko nepasieks“, o ši pagarba, meilė ir autoritetas galintys būti pasiekiami tik vertingais jo, kaip mokslininko ir kaip žmogaus, darbais⁸.

Plačiai žinoma M. Romerio valstybinė ir visuomeninė veikla, gausus kūrybinis mokslinis palikimas, pagaliau – taurios žmogiškosios savybės, o ir visas jo gyvenimas leidžia teigti, kad šiuo požiūriu sau jis buvo labai reiklus. Turėdamas tikslą dar ir savo paties pavyzdžiu ugdyti daugiausia iš kaimo kilusią būsimąją Lietuvos inteligentiją, kontaktuodamas su studentais visame kame M. Romeris stengėsi rodyti jiems asmeninį pavyzdį, visuomet buvo dėmesingas, tvarkingas ir be galo punktualus (ypač apie šią profesoriaus savybę tarp studentų sklido legendos), buvo jiems draugiškas, pasižymėjo mandagumu, kreipdavosi į juos itin pagarbiai („ponios, panelės ir ponai studentai“), nors prirėkęs nevengė jiems pareikšti teisingą pastabą. Taip pat jis buvo skrupulingai teisingas, o patyręs, jog kokių nors reikalų pats buvo klydęs arba kitaip pasirodęs esąs neteisisus – būtinai viešai studentą atsiprašydavo⁹.

Suprantama, studentai profesoriui atsakydavo tuo pačiu – pagarba ir meile.

6 Mykolo Romerio autobiografija. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. 13. Vilnius, 1996, p. 183–185, 193.

7 [Romeris, M.] Įvadas į bendrosios dalies 1934–1935 m. paskaitas teisininkams (rankraštis). *Asmeninis J. Bulavo archyvas*.

8 Romeris, M. Sveikinimai-linkėjimai. *Studentų dienos*. 1936, 1.

9 Viduklytė, U. Universitetai. *Tarybinis studentas*. 1982, 11.

3. Paskaitos – svarbiausia studijų forma

Pagrindinė M. Romerio studentams teisininkams dėstyta disciplina – konstitucinė teisė. Tai kursas, apėmęs bendrąją (arba teorinę) konstitucinės teisės dalį, o nuo 1934–1935 mokslo metų dar ir savotišką specialiąją šio kurso dalį – Lietuvos konstitucinę teisę.

Apsistojant prie konkrečių akademinė-pedagoginių nuostatų pirmiausia tenka konstatuoti akivaizdžiai išskirtinę reikšmę, studijų procese M. Romerio teiktą paskaitoms.

Jo nuomone, paskaita – tai „svarbiausias medžiagos šaltinis, studijų žaliava“. Gyvo paskaitos žodžio, M. Romerio manymu, jokios knygos negalinčios atstoti. „Klausai, kalbėjo profesorius, – seki dėstytojo mintį, įsitrauki į mokslo problemų esmę ir nors negali viso tiksliai sutalpinti sąmoningoje atminty, bet kažkur pasąmonės gilumoje, lyg kažkokiuose paslaptinguose psichikos sandėliuose, nors pats to nejauti, savaime kraunasi naujų sąvokų ir minčių kapitalas, o kai vėliau apie tai girdi ar skaitai, kai paliestas problemas kažkur užtinki, kai egzaminams ruošiesi – iš šio sandėlio tau į sąmonę grįžta tai, ką buvai paskaitose girdėjęs ir jau rodos užmiršęs“¹⁰.

Laikydamas paskaitas svarbiausia studijų forma profesorius pats joms rengėsi itin atidžiai ir kruopščiai. Net daugelį metų skaitydamas tą patį kursą, be perstojo jas tobulino ir nuolat atnaujindavo¹¹.

Turinio prasme M. Romerio paskaitos buvo išsamios, plačios ir giliai analizuojančios programoje numatytas problemas, pateikiančios gausios informacinės medžiagos.

Įdomu tai, kad skaitydamas šias savo paskaitas profesorius vengė ištisai jas trumpinti, specialiai derindamas jų apimtį prie kursui skirtų akademinė valandų skaičiaus. Skaitomą konstitucinės teisės bendrosios dalies kursą laikydamas labai plačiu M. Romeris pats yra pripažinęs, jog niekuomet nepajėgęs jo per mokslo metus visiškai užbaigti, todėl to padaryti jau nebebandęs. Pasak jo, „teko surasti kitus būdus, kad paskaitos paliestų visą kursą“. Tam tikslui jis visą kursą padalijo į tris dalis ir bent vieną jų skaitydavo iš pagrindų, visą, o likusias išdėstydamas kiek sutrumpintai. Taip kiekvienais mokslo metais jis paėliui skaitė vis kitą kurso dalį, tarsi tikėdamasis, kad susidomėję kai kuriomis problemomis ir aukštesnių kursų studentai ateis pasiklausti jo paskaitų. Antai 1934–1935 mokslo metų pradžioje jis studentams paskelbė skaitysiąs visos trečiosios – paskutinės – kurso dalies paskaitas, prasidėsiančias konstituciniais režimais, o prieš tai bendresniais bruožais apžvelgsiąs svarbiausias pirmųjų dviejų dalių sąvokas ir problemas, nes, to nedarant, esą būtų „sunku profanams orientuotis“¹².

Jo paskaitos auditoriją patraukdavo gyvumu, vaizdingumu, vykusiais parinktais gausiais ir netikėtais palyginimais, įpinamais aforizmais ir sentencijomis, neretai – pokštais ir humoru¹³. Apie M. Romerio paskaitas, pavyzdžiui, prisimenama: „Tai buvo imponuojanti pasaulio socialinio gyvenimo raidos analizė. Pateikiama objektyviai, ji neju-

10 [Romeris, M.] [įvadas į bendrosios dalies 1934–1935 m. paskaitas teisininkams (rankraštis), *supra* note 7.

11 Romeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. D. 1. Kaunas, 1937, p. V.

12 [Romeris, M.] [įvadas į bendrosios dalies 1934–1935 m. paskaitas teisininkams (rankraštis), *supra* note 7.

13 Patackas, A.; Šidlauskas, A. (Jonaitis, J.) [Mykolas Romeris amžininkų atmintyje]. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 225, 231.

čiomis žadino jaunų studentų simpatijas ir prierašumą demokratijoms, nes profesorius sugebėjo mokslinę koncepciją paremti vaizdžiomis praktinio gyvenimo paralelėmis, o studentai netrukdamo padaryti savo logiškas išvadas.¹⁴

M. Romerio paskaitos buvo bene gausiausiai lankomos¹⁵, jo pasiklausyti neretai ateidavo studentai net iš kitų fakultetų¹⁶. Labai vertindamas lektoriaus ryšį su klausytojais ir įpratęs prie gyvo kontakto su auditorija kariškių pakviestas paskaityti paskaitų ciklą Vytauto Didžiojo karininkų kursuose dėl pernelyg pasitempusios auditorijos, dėl klausytojų tramdomos reakcijos net į juokus, M. Romeris prisipažino jaučiąs tam tikrą diskomfortą¹⁷.

Medžiagą paskaitose prof. M. Romeris dėstė sistemingai, aiškiai ir suprantamai, todėl, jo buvusių studentų pripažinimu, buvę nesudėtinga jas konspektuoti, o ir jų užrašai, studentų vertinti kaip puiki mokymosi priemonė, ne kartą buvo tiražuojami ir platinami¹⁸. Apibūdinamas tokius studentų iniciatyva ir pastangomis išleistus jo paskaitų užrašus profesorius, viena vertus, naudotojus perspėjo neatsakąs už jų turinį, netgi teigė žinąs, kad juose esama klaidų ir spragų, bet, kita vertus, jam atrodo, jog tie užrašai apskritai esantys neblogi, tik neišvengiamai pasenę ir tapę nebepakankamai.

Apskritai studentų pastangas konspektuoti klausomas profesorių paskaitas M. Romeris labai vertino, ypač, jei dar tie jų užrašai vėliau, po paskaitų, namuose buvo papildomai tvarkomi. Vedant užrašus, M. Romerio manymu, kiek sumažinami (bet ne pašalinami) tie trūkumai ir silpnosios vietos, kurias, nors ir teikdamas joms pirmenybę tarp kitų studijų formų, jis išvelgė paskaitose: jų vienašališkumą, pasyvų klausytojų vaidmenį jose, nebuvimą priemonių girdimus teiginius patikrinti.

4. Kitos studijų formos

Paskaitoms būdingas silpnąsias vietas turėjo kompensuoti jų papildymas kitomis studijų formomis, padedančiomis, tiesiogiai vadovaujant profesoriui, į studijų procesą įtraukti pačius studijuojančiuosius. Tokių popaskaitinių studijų formų, reikalavusių papildomo neapmokamo profesoriaus darbo, laiko ir kantrybės¹⁹, paieška ir tobulinimu nuolat ir daug M. Romeris užsiėmė nuo pat darbo universitete pradžios.

14 Šidlauskas, J. (Jonaitis, J.). [Mykolas Romeris amžininkų atmintyje]. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 230–231.

15 Domaševičius, K. Iš Kauno universiteto Teisės fakulteto istorijos. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė*. 1973, 14: 161.

16 Šidlauskas, A. (Jonaitis, J.). [Mykolas Romeris amžininkų atmintyje]. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 230.

17 Romer, M.; Dziennik. T. 35. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 75–11, lap. 124.

18 *Valstybinė teisė*. Profesoriaus Romerio skaitytų paskaitų stenogramos. T. 1 ir 2. Kaunas, 1930; *Lietuvos konstitucinė teisė*. Prof. Romerio skaitytų 1934–1935 mokslo metais paskaitų užrašai. Kaunas, 1935; *Lietuvos TSR valstybinė teisė*: Prof. M. Romerio 1940–1941 m. skaitytų paskaitų konspektai. Red. A. Šidlauskas. D. 1 ir 2. Vilnius, 1941.

19 Valiukėnas, A. Pas J. M. Universiteto rektorių prof. Romerį. *Akademikas*. 1933, 11: 199.

Vos pradėjęs dirbti universitete šiam tikslui į studijų procesą M. Romeris įdiegė originalią kolokviumų, jo paties apibūdintų „dialektišku dėstymu“, sistemą, kurių metu pagal studentų raštu atliktų darbų rezultatus rengdavo su jais pokalbius ir diskusijas, taip susidarydamas galimybę ne tik pažinti kiekvieną studentą bei jo gebėjimus, bet ir kolektyviai pakartoti iš esmės visą išeitą kursą²⁰. Vertindamas savo paties praktikuojamą kolokviumų sistemą M. Romeris tikėjo, kad juose į atitinkamus teiginius reaguojant patiems studentams, tie teiginiai galintys būti jų patikrinti ir įrodyti. Tiesa, privalomai dalyvauti pas M. Romerį kolokviuose buvo įpareigoti tik jo pakviestieji, t. y. silpnesni studentai, atrinkti paties profesoriaus, likusiems tai buvo tik rekomenduojama.

Dar viena M. Romerio taikyta studijų forma buvo pratybos arba seminaras, jo laikytas savarankišku iniciatyviniu pačių studentų darbu, kuriuose, pasak M. Romerio, buvo užsiimama teisine konstitucinių tekstų analize „mokslo sąvokų šviesoje“. Dėmesio vertas faktas – profesorius šias pratybas skirdavęs jau išlaikiusiesiems jo dalyko egzaminą²¹, sudarydamas sąlygas jiems panaudoti ir įtvirtinti įgytas žinias.

Iš studentų M. Romeris reikalavo nuodugnių žinių – nesitenkino vien tuo, ką pats buvo kalbėjęs paskaitose, bet ir laikė būtinu savarankišką literatūros studijavimą²².

Nurodydamas studentams šaltinius ir literatūrą savarankiškoms konstitucinės teisės studijoms M. Romeris buvo, manytume, sakingai reiklus: nemėgino studentų atgrasinti realiai jiems sunkiai įveikiamu privalomos literatūros sąrašu, bet ir neapsiribojo tik formaliai nurodyti keletą pozicijų. Antai 1934–1935 mokslo metais jo rekomenduotų šaltinių sąrašė – ir užsienio konstitucijų tekstų rinkiniai, ir to meto Lietuvos konstitucinei teisei reikšmingas Vyriausiojo tribunolo 1928 m. nutarimas eksministro V. Petruolio byloje, teisiškai pagrindęs prezidentinę įstatymų leidybą nesant seimo. Rekomenduojamos literatūros lietuvių kalba sąrašas apėmė beveik visą tuo metu realiai buvusią lietuvišką konstitucinės teisės mokslinę medžiagą: paties profesoriaus monografijas „Valstybė“, „Reprezentacija ir mandatas“, „Lietuvos valstybės konstitucijos reforma“, „Svarbiausios valstybės problemos italų fašizme ir sovietuose“, „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“, „Administracinis teismas“ bei doc. T. Petkevičiaus „Klaipėdos autonomijos priežiūra“ ir tris užsienio autorių (K. Kautskio, F. Lasalio ir ypač A. Esmeino „Konstitucinės teisės principai“, apibūdinti pirmos rūšies kapitaliniu veikalu) į lietuvių kalbą išverstus darbus, septynis straipsnius žurnaluose „Teisė“, „Kultūra“, „Vairas“ (taip pat daugiausia parašytus paties M. Romerio) bei keletą straipsnių „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ (D. Krivicko, K. Račkausko, J. Robinzono, H. Rolniko, M. Romerio, A. Tumėno). Rekomenduojamos literatūros sąrašė taip pat nurodyta dešimt veikalų užsienio (prancūzų, vokiečių, rusų) kalbomis, profesoriaus apibūdintų geriausiai iš jam žinomų. Tai G. Jellineko, H. Kelseno, L. Duguito, A. Esmeino, M. Hauriou, A. V. Dicey, F. Koškošino ir kai kurių kitų autorių veikalai.

20 Kauno universiteto Teisių fakulteto 1924–1925 m. apyskaita. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 631, ap. 12, b. 139, lap. 20.

21 [Romeris, M.] [vadas į bendrosios dalies 1934–1935 m. paskaitas teisininkams (rankraštis). *supra* note 7.

22 Misevičius, A. [Mykolas Romeris amžininkų atmintyje]. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997, p. 239.

Taigi net itin labai vertindamas paskaitas M. Romeris iš tiesų anaip tol nesikėsino sumenkinti ir savarankiškų studentų studijų reikšmės.

Taip pat M. Romeris pažymėjo nenurodąs studentams vadovėlių, bet ne todėl, kad jų lietuvių kalba ir nebuvo, o motyvuodamas tai (gal ir su tam tikra humoro gaidėle) savo įsitikinimu, jog akademinėms studijoms šio pobūdžio literatūra apskritai nesanti reikalinga.

Quasi konspektu profesorius apibūdino savo preciziškai sudarytą konstitucinės teisės kurso programą. Šioms M. Romerio sudarytomis programoms²³ būdinga, kad jų tekstas suskirstytas ne tradiciškai į struktūrinius dalyko skyrius, poskyrius ir t. t., bet į nuosekliai išdėstytus ir net sunumeruotus egzaminų bilietus (1–112), kurių kiekvienas atitiko kurią nors vieną detalai apibūdinamą konstitucinės teisės dalyko temą. Bilietą sudariusi tema, formuluota plačiai, reikalavo gana tikslų ir gilių studento žinių svarbiausiais ją liečiančiais klausimais. Antai: „1. Valstybės elementai: a) tauta, b) teritorija, c) valdžia. Tauta. Dvejopa termino „tauta“ prasmė lietuvių kalboje: *populus*, *nation*. *Populus* – teritorinė arba valstybinė tauta. Tautos sąvoka; žymės, kurios ją skiria nuo visuomenės sąvokos. Teritorinės tautos pobūdis: „*jus sanguinis*“ – „*jus soli*“. Valdžios veiksnys tautos sąvokoje. Tautos elemento valstybėje analogija su tam tikru elementu visuose kituose socialiniuose junginiuose. Tačiau valstybės elementą sudaro ne patys žmonės – tautos nariai – bet tam tikri jų veiksmi“; arba: „112. Piliečių teisės siaurąja prasme: a) pilietinių teisių prievolių grupė: „*jus civile*“ romėnų teisinėje santvarkoje; b) politinių teisių grupė; jų pobūdžio problema; subjektyvinė teisė ar funkcija (prievo-lė)? Peticijos raštu (memorandumai) ir žodžiu. Peticijos teisės smukimas; jos naikintojai – periodinė spauda, pusiau tiesioginio demokratinio valdymo institucijos (iniciatyvos, *veto*), administracinis teismas. Pasipriešinimo teisė; jos istorija; jos rūšys: a) pasyvus pasipriešinimas, b) gynimosi teisė, c) sukilimo teisė. Duguit'o pažiūros į pasipriešinimo teisę. Asmens lygybė; *status egalitatis*. Žemesnieji lygybės pavyzdžiai.“

Čia paminėtos kai kurios svarbiausios pedagoginės M. Romerio nuostatos, į pirmąją vietą studijų procese iškeliančios paskaitas, tačiau nevengiant kalbėti apie silpnąsias jų puses ir nemenkinant tų silpnųjų pusių kompensuojančių kitų, besiremiančių studentų savarankišku darbu, studijų formų reikšmės, ir dabartiniu metu yra vertos atidaus žvilgsnio, skatinančios susimąstyti apie paskaitų reikšmės studijų procese menkinimo objektyvų pagrįstumą.

5. Apie mokslo nešališkumą

Prof. M. Romeris buvo vienas produktyviausių Lietuvos universiteto profesorių mokslininkų. Net jau brandaus amžiaus atėjęs į profesionalųjį mokslą, neeilinių gabumų ir begalinio darbštumo dėka jis sugebėjo padaryti pavydėtinais daug. Jo plunksnai priklausė daugybė mokslo darbų – monografijų ir straipsnių, publikuotų ne tik Lietuvos, bet ir Lenkijos, Prancūzijos bei Rumunijos mokslinėje spaudoje, žinomų ir vertinamų ne

23 Romeris, M. Konstitucinė teisė. 1931/1932 m. *Teisių fakulteto programos [be v. ir m.]*. Žr. taip pat: Romeris, M. *Konstitucinės teisės programa*. Kaunas, 1936.

tik Tėvynėje, bet ir už jos ribų: jį pagerbė Čekoslovakijos mokslo ir meno akademija ir Tarptautinis Prancūzijos revoliucijos institutas, paskelbdami savo nariu, taip pat Rumunijos karališkasis administracinės teisės institutas, išrinkdamas nariu korespondentu²⁴.

M. Romeris nuolat pabrėždavo, jog mokslas visomis aplinkybėmis privalo išlikti nešališkas. Tai buvo itin opi nuostata, ypač jo atstovaujama konstitucinės teisės mokslui, kurio postulatais ir jų autoriaus autoritetu pasirėmusios politinės jėgos kartais mėgino įrodinėti kiekviena savo, kartais priešingas viena kitai, tiesas ir nuostatas, savo tikrą arba menamą ištikimybę konstitucijos ir įstatymų raidei bei dvasiai. Taip atsitiko, pavyzdžiui, klausimu dėl 1936 m. Lietuvoje paskelbto Seimo rinkimų įstatymo konstitucingumo, dėl kurio ir oficiozinė, ir opozicinė Lietuvos spauda kiekviena savaip mėgino operuoti bei remtis M. Romerio vardu ir jo mokslo darbais²⁵.

Niekada neatsisakydavęs talkinti valstybei, M. Romeris stengėsi ir iš esmės sugebėjo likti principingas, skrupulingai saugojo savo objektyvaus mokslininko prestižą, pabrėždamas, kad atstovauja mokslui, o ne politikai. Mokslas, pasak M. Romerio, „yra ir turi būti laisvas, nežeminamas ir nekreipiamas politinės spekuliacijos tikslams, nuoširdus ir drąsus, nepaveikiamas iš anksto, nei iš aukšto, bet jis turi būti toks kaip tik todėl, kad galėtų prieiti, kiek galima, teisingas ir tikros tiesos išvadas, kuriomis galėtų pasinaudoti socialinis žmogus – visuomenė. Kitaip jis savo socialinės funkcijos neatliks ir bus ne palaimintas, bet prakeiktas.“²⁶ M. Romerio įsitikinimu, „mokslui nedera kištis į ginčo aistrą, juo labiau, kad dažniausia jisai nė vienos dviejų šalių nepatenkins ir abiejų pats bus pasmerktas. O jeigu jis išikiš ir norės kurią vieną patenkinti, tai jisai turės jai paaukoti tiesą, o tatai jau būtų mokslo profanacija, gal dar pikčiau – jo prostitucija“²⁷.

Pats M. Romeris tvirtino dėl savo vardo moksle esąs ramus, tikėjo, jog į mokslo lobyną įeisias švarus²⁸.

Iš tiesų pirmaisiais sovietmečio metais M. Romerio parengtoje jam pavesto skaičiuoti Lietuvos konstitucinės teisės kurso programoje, nepaisant susiklosčiusios slogios atmosferos dėl labai neaiškaus rytojaus ir nepaliaujamai tvyrančių grėsmių, nematyti pastangų joje aptariamus įvykius pateikti netikroviškai: Lietuvai tragiški 1940 m. birželio 15 d. įvykiai jo kvalifikuojami kaip perversmas²⁹; jis nepabijėjo atkreipti dėmesį į tai, kad Sovietų Sąjungos 1939 m. Lietuvai sugrąžintoji Vilniaus sritis esanti daug mažesnė už kadaise 1920 m. Maskvos sutartimi jai buvusią pripažintą teritoriją³⁰. Pasak M. Romerio, Lietuvos SSRS Aukščiausioji Taryba negalinti būti laikoma, priešingai sovietinės Lietuvos 1940 m. konstitucijos tvirtinimui, suverenios galios institucija jau

24 Prof. M. Romerio autobiografija. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. R-856, ap. 2, b. 734, lap. 159.

25 Rinkimų įstatymas konstitucingas – sako prof. Roemeris. *Lietuvos aidas*. 1936, 227; Kas tai yra lygūs, tiesioginiai ir slapti balsavimai proporcinė rinkimų sistema. Prof. Romerio raštų ištrauka. *Lietuvos žinios*. 1936, 105.

26 Universiteto rektoriaus prof. M. Romerio kalba 1937.II.16 d. Universiteto tarybos iškilmingajame posėdyje. *VD universiteto žinios*. 1937, 1-5: 7.

27 Romeris, M. 1936 m. Seimo rinkimų įstatymas. *Teisė*. 1936, 35: 217.

28 Namavičius, Z. Iš M. Romerio dienoraščio. *Teisė ir persitvarkymas*. Vilnius, 1989, p. 250.

29 Romeris, M. 1940/41 mokslo metų Lietuvos konstitucinės teisės programa [be v. ir m.], p. 4.

30 *Lietuvos TSR valstybinė teisė*: Prof. M. Romerio 1940–1941 m. skaitytų paskaitų konspektai. Red. A. Šidlauskas. D. 2. Vilnius, 1941, p. 9

vien dėl to, kad tą Tarybą varžęs nuolatinis kompartijos vadovavimas, jog iš tiesų ji, nors pripažįstama aukščiausiu valdžios organu, faktiškai esanti tik „tarnybinė“, pagalbinė institucija³¹.

Šie ir panašūs M. Romerio teiginiai kėlė sovietinių funkcionierių piktinimąsi, palydimą „įžūliai jam daromais priekaištais dėl jo sudarytos valstybinės teisės programos ir objektyvaus dėstymo“³².

Nenuostabu, kad, pavyzdžiui, prasidėjus sovietinei okupacijai, jis su neslepianu kartėliu į dienoraštį įrašė apie jį kankinančią graužatį, negalint studentams patvirtinti, kad sovietinė konstitucija neturinti nieko bendra su gyvenimu, nes tai pripažinus ir pats konstitucinės teisės dėstymas netektų bet kokios prasmės³³.

Mokslo nešališkumo ir objektyvumo reikalavimas yra didelė vertybė, dėl kurios ir dabartiniu metu garbųjį profesorių kiekvienas gali laikyti sau pavyzdžiu.

Išvados

1. Pedagoginiam M. Romerio meistriškumui buvo reikšmingos ne tik nuolatinės jo paties pastangos, bet ir įvairių šalių aukštosiose mokyklose, vadovaujant žymiesiems to laiko specialistams ir pripažintiems profesoriams pedagogams, įgyta studijų patirtis.

2. Viena fundamentaliausių akademinų jo nuostatų – aukštosios mokyklos profesoriaus ir studentų santykiai turintys remtis abipuse pagarba ir pasitikėjimu, profesorius privalo pelnyti studentų pagarbą ir meilę vertingais savo, kaip mokslininko ir žmogaus, darbais.

3. Išskirtinę reikšmę studijų procese M. Romeris teikė paskaitoms, skatindamas pamąstyti apie dabartinį dėmesio joms mažėjimo pagrįstumą. Bet pripažindamas ir paskaitų trūkumus – vienašališkumą ir klausytojų pasyvumą – jis nemenkino ir kitų studijų formų, besiremiančių savarankišku studentų darbu.

4. M. Romeris pabrėždavo mokslo nešališkumo principą. Tai buvo itin opi nuostata jo atstovaujama konstitucinės teisės mokslui, kurio postulatus politinės jėgos kartais mėgino panaudoti kiekviena savo tiesoms įrodinėti.

Literatūra

Didžiai gerbiamieji fakulteto tarybos nariai (rankraštis). *Asmeninis J. Bulavo archyvas*.

Domaševičius, K. Iš Kauno universiteto Teisės fakulteto istorijos. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė*. T. 14. Vilnius, 1973.

Gliauda, J. Žiburiams tebežiburiuojant. *Teisėninkų žinios*. 1965, 27–28.

Kas tai yra lygūs, tiesioginiai ir slapti balsavimai proporcinė rinkimų sistema. Prof. Romerio raštų ištraukos. *Lietuvos žinios*. 1936, 105.

31 *Lietuvos TSR valstybinė teisė*: Prof. M. Romerio 1940-1941 m. skaitytų paskaitų konspektai. Red. A. Šidlauskas. D. 2. Vilnius, 1941, p. 16.

32 Didžiai gerbiamieji fakulteto tarybos nariai (rankraštis). *Asmeninis J. Bulavo archyvas*. Dokumentas, spėtinai, parengtas VU Teisės mokslų fakulteto dekanu doc. S. Žakevičiaus 1943 m. sausyje.

33 Romer, M.; *Dziennik*. T. 38. *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius*, f. 75-14, lap. 24, 25, 27.

- Kauno universiteto Teisių fakulteto 1924–1925 m. m. apyskaita. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 631, ap. 12, b. 139.
- Lietuvos konstitucinė teisė*. Prof. Romerio skaitytų 1934–1935 mokslo metais paskaitų užrašai. Kaunas, 1935.
- Lietuvos TSR valstybinė teisė*: Prof. M. Romerio 1940–1941 m. skaitytų paskaitų konspektai. Red. A. Šidlauskas. D. 1 ir 2. Vilnius, 1941.
- Maksimaitis, M. *Mykolas Romeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius, 2006.
- Maksimaitis, M. Prof. M. Rėmerio pedagoginės nuostatos. *Teisė*. 1993, 26.
- Mykolo Romerio autobiografija. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. 13. Vilnius, 1996.
- Mykolas Romeris amžininkų atmintyje. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997.
- M. Romerio autobiografija, 1940. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. R-762, ap. 2, b. 494.
- Misevičius, A.; Patackas, A.; Šidlauskas, A. (Jonaitis, J.) [Mykolas Romeris amžininkų atmintyje]. *Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius, 1997.
- Namavičius, Z. Iš M. Rėmerio dienoraščio. *Teisė ir persitvarkymas*. Vilnius, 1989.
- Prof. M. Romerio autobiografija. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. R-856, ap. 2, b. 734.
- Rinkimų įstatymas konstitucingas – sako prof. Roemeris. *Lietuvos aidas*. 1936, 227.
- Romer, M.; Dziennik. T. 35. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 75-11.
- Romer, M.; Dziennik. T. 38. *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius*, f. 75-14.
- [Romeris, M.] Įvadas į bendrosios dalies 1934–1935 m. paskaitas teisininkams (rankraštis). *Asmeninis J. Bulavo archyvas*.
- Romeris, M. Konstitucinė teisė. *1931/1932 m. Teisių fakulteto programos* [be v. ir m.].
- Romeris, M. *Konstitucinės teisės programa*. Kaunas, 1936.
- Romeris, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. D. 1. Kaunas, 1937.
- Romeris, M. Sveikinimai-linkėjimai. *Studentų dienos*. 1936, 1.
- Romeris, M. *1940/41 mokslo metų Lietuvos konstitucinės teisės programa* [be v. ir m.].
- Romeris, M. 1936 m. Seimo rinkimų įstatymas. *Teisė*. 1936, 35.
- Sawicki, J. Mykolas Romeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių tautinės problemos. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. 15. Vilnius, 1999.
- Universiteto rektoriaus prof. M. Romerio kalba 1937.II.16 d. Universiteto tarybos iškilmingajame posėdyje. *VD universiteto žinios*, 1937, 1–5.
- Valiukėnas, A. Pas J. M. Universiteto rektorių prof. Romerį. *Akademikas*. 1933, 11.
- Valstybinė teisė*. Profesoriaus Romerio skaitytų paskaitų stenogramos. T. 1 ir 2. Kaunas, 1930.
- Viduklytė, U. Universitetai. *Tarybinis studentas*. 1982, 11.

THE ACADEMIC PROVISIONS OF PROFESSOR MYKOLAS RÖMERIS (Inspired by the 130th birth anniversary of M. Römeris)

Mindaugas Maksimaitis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *M. Römeris's constant endeavour and experience were gained from his studies in the various universities of different countries. Presiding over eminent experts and established professors-educationalists of his day aided in M. Römeris's mastery of pedagogics.*

One of the most fundamental academic provisions of M. Römeris was that the relations between university professors and students had to be built on mutual respect and reliance. In his belief, the professor is obligated to earn the respect and the fondness of students through his valuable work, both as a scholar and as a human being.

M. Römeris rendered this exclusive consideration in the study process during his lectures. In his belief, a lively speech could never be replaced by books. Even having given lectures for the same course of Constitutional Law for years, M. Römeris used to prepare for the lectures very thoroughly, constantly, and improved and updated them. His lectures were thorough and widely and deeply analysed problems.

However, M. Römeris also envisaged some imperfections in his lectures because of their unilateral nature and the passivity of the audience. One of the means to partially counter-balance the imperfections mentioned by M. Römeris held that the students should endeavour to make abstracts of the lectures as well as other study forms based on discretionary student work. He applied an original colloquium system that would let him to not only get to know the students but also to allow the students to repeat the material. As for the students' discretionary work he required the students to get acquainted with the texts of the constitutions as well as his recommended Lithuanian and foreign literature. Even after passing an exam, the professor used to make an extra tutorial in which the texts of the constitutions were analysed applying the knowledge gained during the course.

In the sphere of study, M. Römeris constantly emphasized the principle of impartiality. This provision would become especially tender when related with the study of constitutional law, as historically on occasions, the political powers tried to use the constitution's postulates while each arguing their own beliefs.

Keywords: *Mykolas Römeris, academic provisions, study forms, impartiality in the sphere of study.*

Mindaugas Maksimaitis, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos ir istorijos katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptis: Lietuvos teisės ir teisinės minties istorija.

Mindaugas Maksimaitis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy and History of Law, professor. Research interests: history of Lithuanian law and legal thought.